

**DESKRIPTIVNA ANALIZA NORMATIVNOG
OKVIRA SOCIJALNE I DJEČJE ZAŠTITE I
MAPIRANJE SOCIJALNIH SERVISA PODRŠKE
DOSTUPNIH ROMSKOJ I EGIPĆANSKOJ
ZAJEDNICI**

NOVEMBAR 2023.

AUTOR: EMRAH JEFKAJ

Izdavač:

Centar za demokratiju i ljudska prava - CEDEM (www.cedem.me)

Za izdavača:

Milena Bešić

Autor:

Emrah Jefkaj

Novembar 2023.

Istraživanje je realizovano u okviru projekta „Podrška socijalnoj zaštiti i inkluziji RE populacije”, podržanom od strane Ministarstva ljudskih i manjinskih prava.

Sadržaj istraživanja ne odražava zvanična mišljenja i stavove Ministarstva ljudskih i manjinskih prava.

SADRŽAJ

UVOD	4
PRIKAZ DOSTUPNIH ISTRAŽIVANJA IZ OBLASTI SOCIJALNE INTEGRACIJE RAĐENIH NA POPULACIJI ROMSKE I EGIPĆANSKE NACIONALNOSTI	5
ANALIZA RELEVANTNOG ZAKONODAVNOG OKVIRA U CRNOJ GORI – PRISTUP ADEKVATNOJ SOCIJALNOJ INTEGRACIJI U ROMSKOJ I EGIPĆANSKOJ POPULACIJI	8
MEĐUNARODNI STANDARDI U OBLASTI SOCIJALNE INTEGRACIJE ROMA I EGIPĆANA	17
PRIMJENA ZAKONSKIH I PODZAKONSKIH PROPISA U PRAKSI	21
MAPIRANJE DOSTUPNIH SOCIJALNIH SERVISA POMOĆI I PODRŠKE ..	22
OPŠTE PREPORUKE	29
POSEBNE PREPORUKE	30
Bibliografija	31

UVOD

Prema postojećim podacima iz posljednjeg Popisa stanovništva, domaćinstava i stanova u Crnoj Gori iz 2011. godine, 6.251 lice se izjasnilo da pripada romskoj nacionalnosti, što predstavlja 1,01 % od ukupnog stanovništva, a najveći broj živi na teritoriji Podgorice (3988), zatim Berana (531), Nikšića (483), i to u 77% slučajeva u odvojenim naseljima. Populacija Egipćana broji 2054 lica, odnosno 0,33 % od ukupnog stanovništva. Procjene Savjeta Evrope govore da u Crnoj Gori živi oko 25 hiljada Roma i Egipćana.

Izvrještaji Evropske komisije o napretku Crne Gore u procesu evropskih integracija iz godine u godinu naglašavaju značaj zaštite prava Roma i Egipćana i neophodnost unaprijeđivanja njihovog položaja, prije svega kroz primjenu postojećih zakonskih rješenja.

Analizirajući dostupna dokumenta i istraživanja koja se bave zaštitom ljudskih prava i sloboda može se zaključiti da je položaj Roma i Egipćana u Crnoj Gori najugroženiji, uzrokovan prvenstveno njihovim niskim socio-ekonomskim statusom koji problematizuje njihovo svakodnevno funkcionisanje u različitim sistemima kao što je dostupnost obrazovanju, zaposlenju, regulisanju pravnog statusa, zdravstvenoj i socijalnoj zaštiti. S tim u vezi kao najvulnerabilnija su djeca romske i egipćanske nacionalnosti, koja zahtijevaju posebnu pažnju, a samim tim pomoć i podršku radi njihovog adekvatnog rasta i razvoja, što sve zahtjeva multisektorski pristup i intervencije.

Unapređenje položaja populacije romske i egipćanske nacionalnosti prepoznato je kao jedan od nacionalnih prioriteta u brojnim strateškim dokumentima u Crnoj Gori. Za unapređenje socijalne uključenosti i pre svega obrazovnog, socijalnog i zdravstvenog statusa Roma i Egipćana neophodno je jasnije i istrajnije strateško opredeljenje donosilaca odluka i institucija na nacionalnom nivou kao i sveobuhvatna podrška na nivou jedinica lokalnih samouprava, kroz podršku institucija sistema i nevladinih organizacija.

Cilj ovog istraživanja je predstavljanje dostupnog normativnog – zakonodavnog okvira u Crnoj Gori koji uređuje dostupnost socijalne zaštite u našoj državi, a samim tim i Roma i Egipćana kao jedne od najvulnerabilnijih etničkih manjina. Istraživanje će obuhvatiti još i prikaz dostupnih socijalnih servisa pomoći i podrške, te identifikovati izazove na koje nailazi ova populacija pri ostvarivanju prava i usluga iz domena socijalne i dječje zaštite.

Oblast socijalne i dječje zaštite predstavlja širok spektar različitih prava i usluga, što podrazumijeva povezanost i praćenje sa drugim sistemima, a sve

u cilju razvijanja mreže pomoći i podrške svakom pojedincu koji se nalazi u stanju socijalne i druge potrebe. Ova analiza će pružiti zainteresovanim stručnjacima i široj javnosti potpuniji uvid u stanje prava romske i egipćanske nacionalnosti, njihove potrebe i specifične izazove sa kojima se suočavaju, te u krajnjem ishodu podstaći proširenje spektra socijalnih usluga za potrebe romske i egipćanske zajednice, povećati dostupnost različitih usluga djeci iz ovih zajednica i obezbjediti okvir za unapređenje kvaliteta usluga.

PRIKAZ DOSTUPNIH ISTRAŽIVANJA IZ OBLASTI SOCIJALNE INTEGRACIJE RAĐENIH NA POPULACIJI ROMSKE I EGIPĆANSKE NACIONALNOSTI

Stopa siromaštva romske i egipćanske zajednice nekoliko puta je veća nego stopa siromaštva drugih (etničkih) grupa u Crnoj Gori. Materijalne i finansijske prilike romske i egipćanske populacije daleko su teže nego materijalne prilike većinskog stanovništva koje živi u siromaštvu. Moguće je identifikovati rasprostranjeno međugeneracijsko siromaštvo među Romima i Egipćanima koje ima korjene daleko u prošlost.

Nekoliko je uzroka pojave siromaštva: diskriminacija i anticiganizam, neregulisan pravni status Roma i Egipćana, nizak nivo obrazovanja i slabo razvijene profesionalne vještine, isključenost iz formalnog sistema zapošljavanja, veliki broj članova domaćinstva. Za Rome i Egipćane su aktivnosti u neformalnoj ekonomiji važan i veoma često i jedini izvor prihoda. Socijalna je pomoć jedan od izvora prihoda u značajnom broju domaćinstava. Ublažavanje siromaštva Roma i Egipćana pretpostavlja preduzimanje aktivnosti u više srodnih oblasti: poboljšanje stambenih uslova, veće mogućnosti zapošljavanja, podsticanje školovanja djece, uklanjanje diskriminacije i prisutnog anticiganizma prema Romima i Egipćanima.

Jedan od korisnih izvora podataka o nivou siromaštva romske i egipćanske zajednice je i izvještaj „Višedimenzionalno siromaštvo djece u Crnoj Gori“, koji je pripremio UNICEF u saradnji sa Upravom za statistiku „Monstat“, u cilju prikupljanja podataka za opštu populaciju i populaciju iz romskih i egipćanskih naselja. Izvještaj primarno ukazuje na veliku izloženost životnom stresu romske i egipćanske djece, poput podatka da je dvije trećine (65%) djece starosti 0–23 mjeseca doživljava istovremeno preklapanje deprivacija u pogledu ishrane, razvoja u ranom djetinjstvu i stanovanja. Osnovne karakteristike koje povećavaju vjerovatnoću višedimenzionalne deprivacije romske djece su život u sjevernoj regiji i život u domaćinstvu čiji je nosilac žena. Kvalitativni intervjui s djecom, porodicama i drugima takođe su potvrdili da: loši stambeni uslovi povezani su s deprivacijom u pogledu vode i

sanitacije i lošim zdravstvenim ishodima romske djece. Segregacija romske i egipćanske populacije u naseljima ili isključivo njima namijenjenim stambenim objektima dovodi do društvene isključenosti.

U pogledu ekonomske situacije romske i egipćanske populacije u Crnoj Gori, istraživanje DeFacta pokazuje da većina Roma i Egipćana smatra da je ona veoma loša ili loša. Struktura prihoda romskih i egipćanskih domaćinstva na mjesečnom nivou govori o teškoj ekonomskoj situaciji u kojoj se većina nalazi. Najveći broj romskih i egipćanskih domaćinstava mjesečno raspolaže sumom od 101 do 200 eura. U pogledu nivoa korišćenja socijalne pomoći, istraživanje DeFacta pokazuje da skoro jedna polovina Roma i Egipćana koristi usluge i pomoć centara za socijalni rad, dok jedna trećina prima materijalnu pomoć svakog mjeseca.

Jedan od glavnih problema za dobijanje socijalne pomoći sa kojim se suočavaju Romi i Egipćani jeste neregulisan pravni status ove populacije u Crnoj Gori. Neregulisanje pravnog statusa predstavlja visoki rizik za pojavu socijalne isključenosti i onemogućuje Romima i Egipćanima da imaju sistematizovan pristup socijalnim službama.

Na osnovu istraživanja Ministarstva za ljudska i manjinska prava (2016. godine) za potrebe izrade Strategije za socijalnu integraciju Roma i Egipćana u Crnoj Gori 2016-2020. godine u dijelu socijalnog statusa i porodične zaštite istaknuto je sledeće: da oko 12% romskih i egipćanskih domaćinstava nema nikakvih prihoda, a oni koji imaju prihode imaju prosječno po domaćinstvu između 150,00 i 200,00 eura. U 60% slučajeva značajne prihode romskih i egipćanskih porodica predstavljala je socijalna pomoć koja im se pruža u različitim oblicima; 19 % Roma i Egipćana prijavilo je da koristi usluge Centra za socijalni rad, u najvećem broju slučajeva jednokratnu novčanu pomoć. U situacijama kada se prima socijalna pomoć na osnovu podataka utvrđeno je da je u prosječnom iznosu od 120,00 eura mjesečno. Jednokratnu novčanu pomoć jednom godišnje dobija oko 7% Roma i Egipćana, uz isto tako 6,5% onih koji primaju ovaj vid pomoći nekoliko puta godišnje. Kada dobijaju jednokratnu novčanu pomoć riječ je o iznosu od 15-20 eura. Osim novčane pomoći, podaci pokazuju da Romi i Egipćani dobijaju pomoć u hrani (15,5%), odjeći (17,2%), obući (16,00%), posteljini (11,00%), ogrijevu (10,00%), sredstva za higijenu (10,00%), građevinski material (7,00%). Usluge besplatnih dnevnih obroka koristi redovno oko 5% Roma i Egipćana. Invalidninu kao vid materijalne pomoći prima 4% Roma i Egipćana. Dječiji dodatak prima oko 20% Roma i Egipćana. Pomoć u školskom priboru dobilo je oko 25% djece, finansijsku naknadu za porodilje oko 13%. Pravo na besplatan

odmor i rekreaciju je koristilo 4% Roma i Egipćana, a nešto manji broj oko 3% onih koji su koristili novčanu pomoć za plaćanje vrtića djeci.

Rezultati istraživanja o nasilju u porodici NVO Centra za romske inicijative od 2014 godine na reprezentativnom uzorku od 643 pripadnika romske i egipćanske populacije potvrdilo je da su Romkinje i Egipćanke konstantno u okviru svoje etničke zajednice suočavaju sa nasiljem (oca, brata, supruga, svekra, pa čak i svekrve). Kao najčešće razloge nasilja u porodici ispitanice su navodile: tradiciju, alkohol, narkotike, siromaštvo, nizak nivo obrazovanja. Rezultati govore da žena u romskoj i egipćanskoj porodici ima podređeniji položaj i da je bila izložena različitim oblicima nasilja. Romkinje i Egipćanke su primarnom socijalizacijom prihvatile matrice nasilničkog ponašanja prema njima kao potpuno prirodne, što se zaključilo prema njihovom odnosu prema nasilju.

Istraživanje Centra za romske inicijative potvrđuje da su dječji, prisilni i ugovoreni brakovi još uvijek veliki problem u romskoj i egipćanskoj zajednici, koja su potvrđena sledećim podacima: u 59,1% slučajeva odluku o sklapanju braka donose roditelji, u 52% ispitanice ističu da one same ne biraju partnere, kao ni trenutak kada će ući u brak, već da u njihove ime to čine roditelji, šira porodica ili staro vijeće; da 44,2% djevojaka do samog ulaska u brak nije čak ni poznavalo svog budućeg muža. Zabrinjavajuće je da je pomenuto istraživanje pokazalo da do navršениh 18 godina u brak ulazi čak 72,4% ispitanika (period između 12-17. godina). Prosjačenje djece romske zajednice je čest obrazac ponašanja kako u Crnoj Gori tako i u zemljama regiona. Komparativna praksa je pokazala da su do sada sve dosadašnje mjere imale ograničen efekat. Dva su aspekta ovog problema. Prvo, sami roditelji podstiču ili odobravaju prosjačenje dece, i drugo, u najvećem broju slučajeva radi se o organizovanom prosjačenju koje organizuju pojedinci u cilju vlastite dobiti.

Istraživanje sprovedeno tokom 2020. godine na populaciji romske i egipćanske zajednice u Crnoj Gori, obuhvaćeno u sve tri državne regije, za potrebe Zavoda za socijalnu i dječju zaštitu Crne Gore, a radi detaljnije analize potreba djece RE populacije, prikazalo je sledeće podatke:

- Djeca romske i egipćanske nacionalnosti žive u mnogočlanim porodičnim domaćinstvima, koja se veoma često suočavaju sa multiproblemskim životnim okolnostima;
- Manje od četvrtine roditelja romske i egipćanske nacionalnosti je radno angažovano a mjesečna primanja su minimalna, daleko ispod prosječne potrošačke korpe jedne porodice;
- Socio-ekonomski status romskih porodica je loš, a većina njih procjenjuje da je unazad 10 godina njihov položaj još lošiji;

- Materijalni uslovi u kojima Romi žive su daleko od svih standarda pristojnog življenja;
- Polovina romskih porodica koristila je jedno od materijalnih prava iz socijalne i dječje zaštite, međutim socijalna pomoć je bila mala i jednokratna, nedovoljna za zadovoljenje osnovnih egzistencijalnih potreba;
- Povremeno, romska domaćinstva primaju nenovčanu socijalnu pomoć od drugih organizacija (hranu, odjeću, obuću, sredstva za higijenu);
- Veoma je mali broj djece od 3 do 6 godine života koja pohađaju vrtić , odnosno čak 89% djece ne pohađa vrtić; osnovnu školu ne pohađa 36% djece; dok srednju školu ne pohađa oko 80% djece;
- Evidentirano je da značajan broj RE nacionalnosti nema regulisan pravni status Crnoj Gori, što ih predstavlja kao “nevidljive za sistem” te ozbiljno limitira zakonske mogućnosti pružanja socijalne pomoći i usluga podrške;
- Djeca RE zajednice gotovo da uopšte nisu uključena u neki od organizovanih servisa podrške, a takođe ne postoje lako dostupni servisi podrške u njihovom okruženju i lokalnoj zajednici;
- Mali broj djece koristi usluge podrške organizovane preko NVO, ali iste su procjenjene kao nedovoljne i neefektivne zbog ograničenog trajanja;
- Veoma mali broj djece RE uključen je u vannastavene aktivnosti, iako su prepoznati kao djeca puna vještina i talenata;
- Zadovoljni su odnosom nastavnika u školi, ali sa djecom neromske populacije se nakon škole ne druže;
- Veliki problem djeca imaju sa negativnim tradicionalnim ponašanjima kao što su svjedočenje nasilju u porodicu, fenomenu prosjačenja i ugovaranja maloljetničkih brakova;
- Trećina djece nema zdravstveno osiguranje, nije vakcinisano, nema izabranog ljekara i ne ide redovno na sistematske preglede;

ANALIZA RELEVANTNOG ZAKONODAVNOG OKVIRA U CRNOJ GORI – PRISTUP ADEKVATNOJ SOCIJALNOJ INTEGRACIJI U ROMSKOJ I EGIPĆANSKOJ POPULACIJI

Normativni okvir u kojem se Crna Gora bavi pitanjem zaštite prava Roma i Egipćana i njihove adekvatne socijalne inkluzije, predstavlja spoj međunarodnog i nacionalnog zakonodavstva, koje je imalo progres i razvijalo se shodno međunarodnim konvencijama, zakonodvanim okvirom EU, a sve shodno Sporazumu o stabilizaciji i pridruživanju Crne Gore u evropskoj zajednici EU. Crna Gora je ratifikovala mnoge međunarodne sporazume o

ljudskim pravima, uključujući i Evropsku konvenciju o ljudskim pravima, Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, Konvenciju o ukidanju svih oblika diskriminacija žena, Konvenciju o eliminaciji svih oblika rasne diskriminacije, Konvenciju o pravima djeteta, kao i konvencije Međunarodne organizacije rada. Ratifikovani su glavni instrumenti Savjeta Evrope o manjinskim pravima, uključujući Evropsku povelju o regionalnim ili manjinskim jezicima i Okvirnu konvenciju za zaštitu nacionalnih manjina.

Osim navedenih međunarodnih izvora prava, na kreiranje pozitivnog zakonodavstva okvira presudno je uticala dinamika EU integracija, kao i opredjeljenje Crne Gore da na sistemski način doprinese rješavanju pitanja socijalne integracije Roma i Egipćana. Vlada Crne Gore je 2005. godine pristupila “ Dekadi uključivanja Roma 2005-2015” . Krajem 2007. godine usvojena je Strategija za poboljšanje položaja RAE populacije u Crnoj Gori 2008-2012, nakon koje je uslijedila Strategija za poboljšanje položaja Roma i Egipćana 2012-2016, te Strategija za socijalnu inkluziju Roma i Egipćana u Crnoj Gori 2016-2020. Aktuelno, Vlada je usvojila Strategiju socijalne inkluzije Roma i Egipćana u Crnoj Gori za period 2021-2025. godine.

- **Ustavne i zakonodavne odredbe u okviru socijane i dječje zaštite**

Osnovu pravne zaštite od diskriminacije u pristupu pravima čine ustavne garancije o supremaciji i neposrednoj primjeni međunarodno pravnih normi u odnosu na domaće zakonodavstvo. Ustavom je definisano da su potvrđeni i objavljeni međunarodni ugovori i opšteprihvaćena pravila međunarodnog prava sastavni dio unutrašnjeg pravnog poretka, te da imaju primat nad domaćim zakonodavstvom i neposredno se primjenjuju kada odnose uređuju drugačije od unutrašnjeg zakonodavstva (član 9).

Takođe, Ustav u članu 17 definiše da se “prava i slobode ostvaruju na osnovu Ustava i potvrđenih međunarodnih sporazuma”, dok se u čl. 79 “pripadnicima manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica jemče prava i slobode koja mogu koristiti pojedinačno i u zajednici sa drugima”.

Pravo na socijalnu zaštitu je Ustavom garantovano u sklopu prava na socijalno osiguranje zaposlenih. U članu 67, u kom se proklamuje pravo na obavezno socijalno osiguranje zaposlenih, Ustav propisuje obavezu države da „obezbjedi materijalnu sigurnost licu koje je nesposobno za rad i nema sredstava za život“. Ustav jemči i zabranu diskriminacije, uz podsticanje primjene afirmativne akcije (pozitivne diskriminacije) usmjerene ka licima u nejednakom položaju, kao i jednaku zaštitu ljudskih prava i sloboda. Ustav garantuje posebnu zaštitu osoba sa invaliditetom, porodice, majke i djeteta.

ZAKON O SOCIJALNOJ I DJEČJOJ ZAŠTITI : Ovim zakonom se regulišu prava iz socijalne i dječje zaštite i obavljanje djelatnosti socijalne i dječje zaštite kao djelatnosti od javnog značaja.

Ovim zakonom članom 4 u ostvarivanju ciljeva socijalne i dječje zaštite, ***posebno se štite djeca*** : bez roditeljskog staranja; čiji roditelj nije u stanju da se o njemu stara; sa smetnjama i teškoćama u razvoju; sa problemima u ponašanju; koje zlorabljiva alkohol, drogu ili druga opojna sredstva; koje je žrtva zlostavljanja, zanemarivanja, nasilja u porodici i eksploatacije ili kod kojeg postoji opasnost da će postati žrtva; žrtva trgovine ljudima; kojem roditelji nijesu saglasni oko načina vršenja roditeljskog prava; koje se zatekne van mjesta prebivališta bez nadzora roditelja, usvojioca ili staratelja; trudnica bez porodične podrške i odgovarajućih uslova za život; samohrani roditelj sa djetetom bez porodične podrške i odgovarajućih uslova za život; kojem je usljed posebnih okolnosti i socijalnog rizika potreban odgovarajući oblik socijalne zaštite.

Zakonom se socijalna i dječja zaštita definiše kao ***“djelatnost kojom se obezbjeđuju i ostvaruju mjere i programi namijenjeni pojedincu i porodici sa nepovoljnim ličnim ili porodičnim okolnostima, koji uključuju prevenciju, pomoć u zadovoljavanju osnovnih životnih potreba i podršku”***. Dakle, kriterijum pružanja socijalne zaštite nisu samo socijalni rizik i materijalna ugroženost, već nastupanje i drugih rizika koji vode socijalnoj isključenosti, kao i prevencija socijalnih rizika i problema. Mjere i programi zaštite su definisani kao aktivnosti koje obuhvataju prava iz socijalne i dječje zaštite, sa ciljem unapređenja kvaliteta života i osnaživanja korisnika za samostalno zadovoljavanje osnovnih životnih potreba, kao i njihovo aktivno uključivanje u društvo.

Kako su svi socijalni rizici (siromaštvo, nezaposlenost, nizak stepen obrazovanja, invaliditet, poremećeni porodični odnosi) u uzročno-posljedičnom odnosu i direktno utiču na društvenu marginalizaciju, socijalna i dječja zaštita predstavlja mehanizam kojim država garantuje set prava, mjera i aktivnosti kojima se sprječava i smanjuje socijalna isključenost pojedinaca, porodica i društvenih grupa u riziku od marginalizacije.

Ključne novine koje Zakon donosi sa aspekta poboljšanja pristupa RE zajednice pravima iz domena socijalne i dječje zaštite su sljedeće:

1. Za razliku od Zakona iz 2005. godine i, Zakona iz 2013. godine predviđa se da prava može koristiti i lice koje ima status stranca sa odobrenim privremenim boravkom ili stalnim nastanjenjem u državi, u skladu sa posebnim zakonom (Zakonom o strancima).

2. Uvodi se pravo na usluge socijalne i dječje zaštite kao posebno pravo u sistemu socijalne i dječje zaštite.

3. U pružanju usluga socijalne i dječje zaštite, pored centara za socijalni rad, ključnu ulogu imaju i nevladine organizacije, preduzetnici i fizička lica ukoliko zadovolje uslove za obavljanje te djelatnosti i dobiju licencu.

4. Neki od osnovnih novih principa Zakona su: zabrana diskriminacije po bilo kom osnovu, informisanje korisnika o svim podacima koji su značajni za utvrđivanje njegovih socijalnih potreba i ostvarivanje prava, kao i o tome kako te potrebe mogu biti zadovoljene, individualni pristup korisniku u pružanju prava iz socijalne i dječje zaštite i transparentnost u pogledu informisanja javnosti o socijalnoj i dječjoj zaštiti u sredstvima javnog informisanja, kao i na druge načine, u skladu sa zakonom.

5. Zakon predviđa osnivanje Zavoda za socijalnu i dječju zaštitu pri Ministarstvu rada i socijalnog staranja, koji će obavljati savjetodavne, istraživačke i stručne poslove u oblasti socijalne i dječje zaštite; pratiti kvalitet stručnog rada i usluga socijalne i dječje zaštite; donositi Etički kodeks za zaposlene u oblasti socijalne i dječje zaštite; istraživati socijalne pojave i probleme, djelatnost i efekte socijalne i dječje zaštite; izrađivati analize i izvještaje i predlagati mjere za unapređenja u oblasti socijalne i dječje zaštite; razvijati sistem kvaliteta u socijalnoj i dječjoj zaštiti; koordinirati razvoj standarda usluga i predlagati nadležnom organu državne uprave unapređenje postojećih i uvođenje novih standarda; učestvovati u izradi, sprovođenju i praćenju efekata primjene strategija, akcionih planova, zakona i drugih propisa koji se odnose na socijalnu i dječju zaštitu; ukazivati na potrebe i probleme korisnika, posebno onih iz marginalizovanih društvenih grupa i sl.

6. Predviđena je veća odgovornost lokalne samouprave u finansiranju usluga socijalne zaštite, kao što su: pomoć u kući, dnevni boravak, usluge narodne kuhinje, odmor i rekreacija djece, stanovanje uz podršku, smještaj u prihvatilište – sklonište, stanovanje za socijalno ugrožena lica, kao i drugih usluga u skladu sa materijalnim mogućnostima.

7. U cilju boljeg usmjeravanja sredstava i bržeg ostvarivanja prava, uspostavio se informacijski sistem socijalnog staranja pomoću kojeg će centri za socijalni rad preuzimati podatke iz elektronskih i drugih zbirki podataka organa i organizacija nadležnih za njihovu obradu.

8. Uvodi se participacija korisnika u pokrivanju troškova usluge, ali i učešće države u pokrivanju troškova korišćenja usluga u slučaju da korisnik ne ostvaruje prihode ili su ispod kriterijuma propisanih za participaciju

9. Obavezno je kreiranje individualnog plana usluga i individualnog plana aktivacije radno-sposobnog korisnika materijalnog obezbjeđenja.

10. Ograničava se korišćenje prava na materijalno obezbjeđenje na 9 mjeseci za sve radno sposobne korisnike ovog prava .

Ovim zakonom definišu se sledeća prava iz socijalne i dječje zaštite, i to:

- **osnovna materijalna davanja;**
- **usluge socijalne i dječje zaštite.**

Osnovna materijalna davanja iz socijalne zaštite, podrazumjevaju novčane naknade za prava: 1) materijalno obezbjeđenje; 2) lična invalidnina; 3) dodatak za njegu i pomoć; 4) zdravstvena zaštita; 5) troškovi sahrane; 6) jednokratna novčana pomoć; 7) naknada roditelju ili staratelju - njegovatelju lica koje je korisnik lične invalidnine.

Osnovna materijalna davanja iz dječje zaštite su: 1) naknada za novorođeno dijete; 2) dodatak za djecu; 3) troškovi ishrane u predškolskim ustanovama; 4) pomoć za vaspitanje i obrazovanje djece i mladih sa posebnim obrazovnim potrebama; 5) refundacija naknade zarade i naknada zarade za porodiljsko, odnosno roditeljsko odsustvo; 6) naknada po osnovu rođenja djeteta; 7) refundacija naknade zarade i naknada zarade za rad sa polovinom punog radnog vremena.

Pored navedenih prava za ostvarivanje novčanih naknada Centar upućuje i na različite usluge iz domena socijalne i dječje zaštite.

Usluge u oblasti socijalne i dječje zaštite su:

- 1) podrška za život u zajednici;
- 2) savjetodavno-terapijska i socijalno-edukativna usluga;

- 3) smještaj;
- 4) neodložne intervencije i
- 5) druge usluge.

U vršenju javnih ovlašćenja, Centar za socijalni rad u skladu sa zakonom, odlučuje o :

- ostvarivanje prava na dodatak za pomoć i njegu;
- ostvarivanje prava na materijalno obezbjeđenje;
- ostvarivanje prava na ličnu invalidninu;
- ostvarivanje prava na zdravstvenu zaštitu;
- ostvarivanje prava na pomoć za vaspitanje i obrazovanje djece i mladih sa posebnim obrazovnim potrebama ;
- ostvarivanje prava na jednokratnu novčanu pomoć;
- ostvarivanje prava na smještaj u ustanovu socijalne zaštite;
- ostvarivanje prava na smještaj odraslog lica u drugu porodicu;
- hraniteljstvu;
- usvojenju;
- starateljstvu

Pravilnikom o bližim uslovima za ostvarivanje materijalnih davanja iz socijalne i dječje zaštite su prepoznata i lica sa statusom interno raseljenih i raseljenih lica, kao i tražioci azila, lica sa statusom izbjeglica i lica sa odobrenom dodatnom zaštitom kao lica koja imaju pravo na osnovna materijalna davanja iz oblasti socijalne i dječje zaštite u Crnoj Gori (materijalno obezbeđenje, lična invalidnina, dodatak za njegu i pomoć, zdravstvena zaštita, troškovi sahrane i jednokratna novčana pomoć).

Pravilnikom o sadržaju baze podataka i sadržaju i načinu vođenja evidencija u socijalnoj i dječjoj zaštiti propisano je da Zbirka podataka o pružaocima usluga, sadrži: naziv, broj odluke nadležnog organa o upisu u odgovarajući registar, datum osnivanja, podatke o ovlašćenom licu pružaoca usluge, vrstu usluge koju obezbjeđuje, korisnike usluga socijalne i dječje zaštite. ***U sistemu socijalne i dječje zaštite se ne vodi obavezujuća evidencija po osnovu etničke ili nacionalne pripadnosti.***

Lokalne samouprave preuzimaju značajnu ulogu u razviju sistema socijalne i dječje zaštite. Zakonom o socijalnoj i dječjoj zaštiti, u članu 39

propisano je da i Opština može, u skladu sa materijalnim mogućnostima, obezbjediti materijalna davanja iz socijalne zaštite, kao što su jednokratne pomoći, dodatak za djecu, subvencije u plaćanju komunalnih usluga koje pružaju javna preduzeća koja osniva opština i druga materijalna davanja iz socijalne zaštite. Dalje, članom 59 propisano je da Opština može, u skladu sa materijalnim mogućnostima, obezbjediti materijalna davanja u vidu pomoći za novorođeno dijete, pomoći za nabavku školskog pribora, te drugih materijalnih davanja. Vrste materijalnih davanja, bliže uslove, način i postupak za ostvarivanje ovih prava propisuje nadležni organ opštine. Lokalne samopurave su osnivači ustanova u socijalnoj i dječjoj zaštiti kao što je: Dnevni centri za djecu i mlade sa smetnjama i teškoćama u razvoju, kao i prepoznati su u okviru su/finansiranja drugih servisa kao što su: Narodna kuhinja (koje obezbeđuju obroke socijalno ugroženom stanovništvu), SOS telefon za žrtve porodičnog nasilja, Stanovanje uz podršku.

ZAKON O ZABRANI DISKRIMINACIJE: Članom 2 ovog zakona Zabranjen je svaki oblik diskriminacije, po bilo kom osnovu. Diskriminacija je svako pravno ili faktičko pravljenje razlike ili nejednako postupanje, odnosno propuštanje postupanja prema jednom licu, odnosno grupi lica u odnosu na druga lica, kao i isključivanje, ograničavanje ili davanje prvenstva nekom licu u odnosu na druga lica, koje se zasniva na rasi, boji kože, nacionalnoj pripadnosti, društvenom ili etničkom porijeklu, vezi sa nekim manjinskim narodom ili manjinskom nacionalnom zajednicom, jeziku, vjeri ili uvjerenju, političkom ili drugom mišljenju, polu, promjeni pola, rodnom identitetu, seksualnoj orijentaciji i/ili interseksualnim karakteristikama, zdravstvenom stanju, invaliditetu, starosnoj dobi, imovnom stanju, bračnom ili porodičnom stanju, pripadnosti grupi ili pretpostavci o pripadnosti grupi, političkoj partiji ili drugoj organizaciji, kao i drugim ličnim svojstvima.

PORODIČNI ZAKON: je definisana obaveza države u pogledu zaštite djeteta od zanemarivanja od fizičkog, seksualnog i emocionalnog zlostavljanja. Porodičnim zakonom, propisana je izričita zabrana tjelesnog kažnjavanja, ili bilo kojeg drugog okrutnog, nehumanog ili ponižavajućeg postupanja, ali nisu predviđene sankcije koje bi se mogle primjeniti u slučajevima tjelesnog kažnjavanja.

ZAKON O MEĐUNARODNOJ I PRIVREMENOJ ZAŠTITI STRANACA: propisuju se načela, uslovi i postupak za odobravanje privremene zaštite stranaca koji traži međunarodnu zaštitu. Zakon sadrži odredbe relevantne za zaštitu žrtava trgovine ljudima kao ranjive grupe, a posebno se ističe da se mora voditi računa o najboljem interesu maloljetnika, ukoliko postoje indicije da je žrtva.

KRIVIČNI ZAKONIK CRNE GORE: inkriminiše sve oblike torture i drugog nehumanog i ponižavajućeg postupanja i kažnjavanja djece, a posebno prodaju djece u svrhu seksualne eksploatacije, dječju pornografiju i zaključenje dječjih prinudnih brakova.

ZAKON O PREKRŠAJIMA: usvojene su novine kojima je moguće propisati dvostruko veći iznos od maksimuma novčane kazne propisane zakonom, ako se radi, između ostalog, o prekršaju iz oblasti nasilja u porodici.

ZAKON O ZAŠTITI NASILJA U PORODICI: Ovim zakonom uređuje se: zaštita od nasilja u porodici, pojam porodice i nasilje u porodici, vrsta i svrha zaštitnih mjera za osobe koje su počinile radnje nasilja u porodici, način i postupak izricanja zaštitnih mjera, zaštita žrtve od nasilja u porodici, međusobna povezanost svih subjekata koji su u funkciji zaštite od nasilja u porodici i druga pitanja od značaja za zaštitu od nasilja u porodici.

ZAKON O ZABRANI DISKRIMINACIJE LICA S INVALIDITETOM: obuhvata zabranu svih poznatih i mogućih osnova i oblika diskriminacije djece sa smetnjama u razvoju u okviru porodice, u obrazovanju i vaspitanju, u oblasti socijalne i dječje zaštite, sporta, rekreacije i aktivnosti u slobodno vrijeme.

ZAKON O SOCIJALNOM STANOVANJU: uređuje uslove i način ostvarivanja prava na socijalno stanovanje. Pravo na socijalni stan mogu da ostvare fizička lica koja nemaju stambeni objekat, lica čiji stambeni objekat nije odgovarajućeg standarda i koja iz prihoda koje ostvaruju ne mogu da obezbjede stambeni objekat, i to crnogorski državljani sa prebivalištem na teritoriji Crne Gore, kao i strani državljani i lica bez državljanstva čiji status je riješen u skladu sa zakonom, odnosno međunarodnim ugovorom. Zakonom je propisano da prioritet u ostvarivanju prava imaju samohrani roditelji, odnosno staratelji, lica sa invaliditetom, lica preko 67 godina života, mladi koji su bili djeca bez roditeljskog staranja, porodice sa djecom sa smetnjama u razvoju, *pripadnici Roma i Egipćana, raseljena lica, interno raseljena lica s*

Kosova koja borave u Crnoj Gori, stranac sa stalnim nastanjenjem ili privremenim boravkom koji je imao priznat status raseljenog lica ili interno raseljenog lica. Ovim zakonom je propisano da se bliži kriterijumi za ostvarivanje prava na socijalno stanovanje za lica u okviru grupe lica određenih u skladu sa programom socijalnog stanovanja utvrđuju propisom Vlade Crne Gore, odnosno jedinice lokalne samouprave.

ZAKON O BESPLATNOJ PRAVNOJ POMOĆI : uređuje postupak i uslove za dodjelu besplatne pravne pomoći fizičkom licu, koje prema svom imovnom stanju nije u mogućnosti da ostvari pravo na sudsku zaštitu bez štete po nužno izdržavanje sebe i svoje porodice. Prioritet pri dodjeli besplatne pravne pomoći imaju: korisnici materijalnog obezbjeđenja porodice, djeca bez roditeljskog staranja, lica sa invaliditetom, žrtve krivičnog djela nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici i trgovine ljudima, kao i žrtve nasilja u porodici u skladu sa zakonom kojim se uređuje zaštita od nasilja u porodici, lica slabog imovnog stanja. Ovim zakon omogućava se isključivo pravno zastupanje u odnosu na sudski postupak, odnosno na postupak za vansudsko rješavanje sporova, ali ne i na upravni postupak pred drugim državnim organima.

Strategija socijalne inkluzije Roma i Egipćana za period 2021-2025
- Usvajanju ovog dokumenta prethodili su drugi strateški dokumenti, primarno Nacionalni Akcioni plan za implementaciju „**Dekade uključivanja Roma 2005-2015**“, koji je usvojen 2005. godine, sa težnjom da projektima iz oblasti obrazovanja, zapošljavanja, stanovanja i zdravstvene zaštite prekine začarani krug siromaštva i isključenosti Roma iz društvenog života Crne Gore. S obzirom na ograničenost djelovanja Akcionog plana na četiri prioritetne oblasti, Vlada Crne Gore je krajem 2007. godine usvojila **Strategiju za poboljšanje položaja RAE populacije u Crnoj Gori 2008-2012**, nakon čijeg isteka je pripremljen strateški dokument, pod nazivom **Strategija za poboljšanje položaja Roma i Egipćana u Crnoj Gori 2012 – 2016**. Strateški dokument koji je prethodio novoj strategiji nosio je naziv **Strategija za socijalnu inkluziju Roma i Egipćana u Crnoj Gori 2016-2020. godine**. Ključni cilj Strategije socijalne inkluzije Roma i Egipćana 2021-2025 je poboljšanje socio-ekonomskog i pravnog položaja Roma i Egipćana u Crnoj Gori, kroz izgradnju inkluzivnog i otvorenog društva zasnovanog na borbi i eliminisanju svih oblika diskriminacije, anticiganizma i siromaštva.

Lokalni planovi za socijalnu inkluziju Roma i Egipćana u opštinama u Crnoj Gori predstavljaju lokalni strateški dokument koji ima za cilj da doprinese unapređivanju položaja romskog i egipćanskog stanovništva u lokalnoj zajednici, te ostvarivanju i zaštiti njihovih ljudskih prava i da se na detaljan način definiše politika lokalne samouprave prema RE populaciji. Ovaj dokument predstavlja lokalnu platformu politike prema svim važnim pitanjima koja su od značaja za suštinsku i održivu integraciju romske i egipćanske zajednice u javni život i razvoj Opštine. Osnov za donošenje Lokalnih plana socijalne inkluzije RE populacije u lokalnoj zajednici proističe iz obaveza koje su utvrđene dokumentima usvojenim na nivou države: Zakonom o manjinskim pravima i slobodama, Zakonom o zabrani diskriminacije, Strategijom za socijalnu inkluziju Roma i Egipćana.

Protokol o postupanju organa, ustanova i organizacija u Crnoj Gori sa djecom djecom koja su uključena u život i rad na ulici je dokument koji pruža smjernice za djelovanje svim akterima koji se bave djecom, ali i porodicom kako bi zajedničkim djelovanjem mogli da preduzimaju radnje i mjere na zaštiti djeteta uključenog u život i rad na ulici, u skladu sa garantovanim pravima djeteta.

MEĐUNARODNI STANDARDI U OBLASTI SOCIJALNE INTEGRACIJE ROMA I EGIPĆANA

- **Zaštita prava Roma i Egipćana u okviru sistema Ujedinjenih nacija (UN)**
Osnovni dokumenti:
 - Povelja UN (1945)
 - Uneverzalna deklaracija o ljudskim pravima (1948)
 - Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (1966)
 - Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima/PGP/(1966)
 - Opšti komentar Komiteta za ljudska prava 15(27)c/1986 o položaju stranaca prema Paktu (1986)
 - Opšti komentar Komiteta za ljudska prava povodom člana 26 Pakta (1989)
 - Opšti komentar Komiteta za ljudska prava povodom člana 27 Pakta (1994)
 - Deklaracija o pravima pripadnika nacionalnih ili etičkih, vjerskih i jezičkih manjina (1992)
- **Međunarodni ugovori zaključeni pod okriljem UN:**
 - Konvencija o sprječavanju i kažnjavanju zločina genocida (1948)

- Konvencija o statusu izbjeglica (1951)
- Konvencija o pravnom položaju lica bez državljanstva (1954)
- Međunarodna konvencija o uklanjanju svih oblika rasne diskriminacije (1965)
- Konvencija UN o pravima djeteta (1989)
- Opšta preporuka br.8 Komiteta za uklanjanje rasne diskriminacije (CERD): Identifikacija sa određenom rasnom ili etičkom grupom (1990)
- Opšta preporuka br.27 Komiteta za uklanjanje rasne diskriminacije (CERD): Identifikacija sa određenom rasnom ili etičkom grupom (2000)
- Milenijumska deklaracija UN (2000)
- Rezolucija 2002/57 Komiteta za ljudska prava (2002)

Deklaracija UN o pravima pripadnika nacionalnih ili etičkih, vjerskih i jezičkih manjina (1992), kao najvažniji univerzalni dokument iz ove oblasti, utvrđuje obavezu država da štite egzistenciju i nacionalni ili etnički, kulturni, vjerski i jezički identitet manjina na svojim teritorijama, da podstiču uslove za unaprjeđenje tog identiteta i da usvajaju odgovarajuće zakonodavne i druge mjere kako bi postigle taj cilj.

- **Zaštita prava Roma i Egipćana u okviru Savjeta Evrope**

Konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (1950) poznata kao Evropska konvencija o ljudskim pravima, koja je dopunjena sa 13 protokola, kojima su precizirana određena materijalno pravna, procesna i druga pitanja predstavljaju njvažniji dokument zaštite ljudskih prava i sloboda.

Evropska povelja o regionalnim i manjinskim jezicima (1992) predstavlja poseban dokument posvećen zaštiti regionalnih i manjinskih jezika, koji, između ostalog, daje definiciju regionalnog i manjinskog jezika, obaveze koje mogu preuzeti države ugovorenice, kao i ciljeve i načela na kojima su države članice dužne da grade svoju politiku, zakonodavstvo i praksu.

Okvirna konvencija za zaštitu nacionalnih manjina (1995) se bavi pravima lica koja pripadaju manjinskim nacionalnim zajednicama. Značaj Konvencije je u tome što utvrđuje niz principa i ciljeva koje države potpisnice treba da realizuju na nacionalnom nivou putem odgovarajućih mjera javne politike, a na osnovu specifičnih okolnosti na nivou same države.

Strazburška deklaracija o Romima (2010) naglašava socijalnu i ekonomsku marginalizaciju Roma u Evropi i ohrabruje države članice Savjeta Evrope da se koriste koordiniran, intersektorski pristup u rješavanju pitanja koja se tiču Roma. Osim toga, Deklaracijom se preporučuje državama članicama da u razvijanju svojih politika za Rome uzme u obzir relevantne

presude Evropskog suda za ljudska prava i odluke Evropskog komiteta za socijalna prava. Deklaracija sadrži otvorenu listu prioriteta koji uključuju:

- Nediskriminaciju;
- Efikasno sprovođenje krivičnog zakonodavstva protiv rasno motivisanih zločina prema Romima;
- Preduzimanje efikasnih mjera izbjegavanja apatridije i obezbjeđivanje pristupa ličnim ispravama za Rome koji zakonito borave na teritoriji država članica Savjeta Evrope;
- Uspostavljanje efikasnih mjera za poštovanje, zaštitu i unaprjeđivanje rodne jednakosti romskih djevojčica i žena unutar njihovih zajednica, kao i u društvu u cjelini;
- Promovisanje efikasnog učešća Roma u socijalnom , političkom i građanskom životu;
- Obezbjeđivanje blagovremenih i efikasnih istraga i pravnih postupaka u slučajevima rasnog nasilja ili drugih pristupa protiv Roma;
- Obezbjeđivanje odgovarajuće ciljane obuke sudskih i policijskih službi;
- Intenziviranje napora u borbi protiv govora stigmatizacije, mržnje i trgovine ljudima;
- Obezbjeđivanje efikasnog i jednakog pristupa romske djece obrazovnom sistemu, zapošljavanju i stanovanju;
- Preduzimanje mjera za njegovanje znanja o kulturi, istoriji i jezicima Roma i razumijevanju istih.
- **Zaštita prava Roma i Egipćana u okviru Evropske unije**

Osnovni dokumenti:

Ugovor o Evropskoj uniji (1992)

Ugovor o osnivanju Evropske zajednice (1997)

Povelja o temeljnim pravima u Evropskoj uniji (2000)

Dokumenta Evropskog savjeta:

Deklaracija o rasizmu i ksenofobiji (1991)

Deklaracija Savjeta i predstavnika vlada država članica o poštovanju različitosti i borbi protiv rasizma i ksenofobije (1997)

Direktiva Savjeta 2000/78/EC kojom se sprovodi princip jednakog postupanja sa licima bez obzira na rasno ili etičko porijeklo (2000)

Direktiva Savjeta 2000/750/EC kojom se uspostavljaju opšti okviri za jednako postupanje u zapošljavanju i profesijama (2000)

Direktiva Savjeta 2000/43/EC o primjeni principa jednakog postupanja bez obzira na rasnu ili etičku pripadnost (2000)

Odluka Savjeta 2000/750/EC kojom se ustanovljava program Zajednice za borbu protiv diskriminacije (2000)

Rezolucije Evropskog parlamenta:

Rezolucija o Povelji Zajednice o regionalnim jezicima i kulturama i o Povelji o pravima etničkih manjina (1981)

Rezolucija o merama u korist manjinskih jezika i kultura (1983)

Rezolucija o rasizmu, ksenofobiji i antisemitizmu i o daljim koracima za suzbijanje rasne diskriminacije (1998)

Rezolucija Evropskog parlamenta od 15.aprila 2015.godine povodom Međunarodnog dana Roma-rasna netrpeljivost prema Romima u Evropi i priznanje na novou EU dana sjećanja na genocid nad Romima tokom Drugog svjetskog rata.

U preambuli Povelje o temeljnim pravima EU iz 2000. godine se navodi da ovaj dokument, uz poštovanje načela subsidiarnosti, reafirmiše ljudska prava kao rezultat ustavne tradicije i međunarodnih obaveza zemalja članica, Ugovora o EU i Ugovora o zajednicama. Za režim zaštite prava Roma i Egipćana, te manjinskih prava uopšte, posebno su važne sljedeće Povelje:

- Član 20. koji propisuje jednakost svih pred zakonom;
- Član 21. koji zabranjuje svaki vid diskriminacije, uključujući i diskriminaciju po osnovu nacionalnosti i pripadnosti etičkoj manjini;
- Član 22. koji propisuje da će Unija poštovati kulturnu, vjersku i jezičku različitost.

Važno je istaknuti i **Evropski okvir za izradu nacionalnih strategija integracije Roma do 2020. godine** koji predstavlja dodatak postojećim EU zakonima i politikama u oblasti nediskriminacije, osnovnih ljudskih prava, prava na slobodno kretanje i prava djeteta. Njime se dodatno naglašava marginalizovani položaj Roma i ohrabruju zemlje članice da razvijaju sveobuhvatan pristup integraciji Roma, te kroz nacionalne, regionalne i lokalne integracione politike koji su na jasan i specifičan način usmjerene ka Romima.

Takođe, važno je još pomenuti i **Rezoluciju Evropskog parlamenta od 12.02.2019. godine o potrebi sa jačim strateškim okvirom EU za nacionalne strategije integracije Roma nakon 2020.** i o osnaživanju borbe protiv anticiganizma u kojoj Parlament ponavlja svoj stav, poziva i preporuke iz Rezolucije iz 2017. godine o temeljnim pravima u integraciji Roma u EU i o borbi protiv anticiganizma, te izražava žaljenje zbog činjenice da su na temelju preporuka iz te Rezolucije preduzete ograničene mjere.

Takođe, Parlament poziva države članice EU da preduzmu sljedeće korake:

- Da pripreme svoje nacionalne strategije integracije Roma nakon 2020. sa širim skupom prioriteta područja, jasnim i obavezujućim ciljevima, rokovima i pokazateljima za praćenje i rješavanje posebnih problema i uključivanje razolikosti romskih zajednica te dodjelu znatnih javnih sredstava u tu svrhu;
- Da primjenjuju pristup odozdo prema gore i uključe romske predstavnike, zajednice, nevladine organizacije i tijela za ravnopravnost u osmišljavanje nacionalnih strategija integracija Roma i omoguće smisleno učešće u pripremi, praćenju i ocjeni primjene tih strategija;
- Da učine borbu protiv anticiganizma, kao i borbu protiv jedne od njihovih manifestacija, društvene i ekonomske uključenosti Roma, glavnim elementom svojih strategija;
- Da djeca budu izričit prioritet pri izradi i primjeni njenih nacionalnih strategija Roma;
- Da obrate pažnju na posebne grupe unutar romskog stanovništva u svojim strategijama, poput Roma građana EU koji koriste svoje pravo na slobodu kretanja, Romama koji nisu građani EU i Roma u državama kandidatima za članstvo u EU;
- Da osnaže nacionalne kontakt tačke za Rome u pogledu njihovih ovlaštenja, institucionalnih kapaciteta, ljudskih resursa i finansijskih sredstava i da osiguraju odgovarajuće pozicioniranje tih tačaka unutar javne uprave kako bi se djelotvornom koordinacijom više sektora omogućilo obavljanje njihovog posla;
- Da koriste raspoložive strukturne fondove EU i poboljšaju uslove života Roma; te da istraže bilo kakvu zloupotrebu EU sredstava, kako bi osigurale veću apsorpciju sredstava namijenjenih Romima.

EU ciljevi za integraciju Roma obuhvataju, proporcionalno brojnosti romske populacije, četiri osnovne oblasti: pristup obrazovanju, zapošljavanje, zdravstvo i stanovanje u okviru kojih se definišu minimalni standardi usklađeni sa okvirnim ciljevima EU strategije.

PRIMJENA ZAKONSKIH I PODZAKONSKIH PROPISA U PRAKSI

Crna Gora je usvojila zadovoljavajući pravni i institucionalni okvir u oblastima sveobuhvatne socijalne integracije pripadnika Roma i Egipćana, međutim takav stav ne možemo donjeti kada je u pitanju primjena tih propisa u praksi. Primjena prihvaćenog zakonodavnog okvira u praksi može se reći da je na niskom nivou, a uzimajući u vidu sva dostupna istraživanja koja

prikazuju nizak stepen socio-ekonomskog statusa u populaciji Roma i Egipćana u Crnoj Gori.

U domenu zakonodavnog okvira koji reguliše socijalnu i dječju zaštitu ne nalazi se posebno targetirana populacija Roma i Egipćana, kojom bi se kao posebno stavio fokus na socijalnu zaštitu ove populacione grupe, a s obzirom na istraživanja koja zaključuju da se radi o najugroženijoj etničkoj populaciji u državi. Zakonodavni okvir odnosi se na opštu populaciju koja definiše i reguliše opšte uslove za dobijanja prava i usluga socijalne zaštite.

Strateški okvir na državnom i lokalnom nivou predstavlja dokumente koji su fokusirani na potrebe Roma i Egipćana u nekoliko targetiranih vulnerabilnih oblasti koji zahtjevaju sistemsko djelovanje, te su tim dokumentima projektovane različite aktivnosti kojim bi se prevenirali dalji rizici i sveobuhvatno unaprijedio polazaj romske i egipćanske zajednice.

Imajući u vidu aktivnosti koje su određene u strateškim dokumentima kako na državnom tako i lokalnom nivou a odnose se na oblast socijalne zaštite može se zaključiti da ciljevi nisu dobro definisani, da je odgovornost za izvršenje datih aktivnosti delegirana institucijama i organizacijama koje imaju ograničene kapacitete da realizuju isto. Takođe, veoma je otežavajući faktor kojim su određeni ciljevi ograničeni finansijskom podrškom, što sve dovodi u konfuzioni stav u smislu dalje realizacije.

Analizom svih dostupnih istraživanja, propisa, strategija i akcionih planova možemo zaključiti da ne postoje jasni podaci i evidencije, pa je veoma teško analizirati i ocjenjivati primjenu usvojenih standarda i propisa. Veoma je važno da postoje precizniji podaci u lokalnim zajednicama kako bi se prepoznali potrebe sve zajednice pojedinačno, a samim tim osmišljavali se i adekvatni servisi pomoći i podrške.

Prepoznato je da institucije sistema nisu u potpunosti upoznate sa strateškim dokumentima koje se donose na centralnom državnom nivou, a praćenje istih nije kontinuirno i sistemski povezano. Najveći broj podataka se nalazi u izvještajima Ministarstva za ljudska i manjinska prava, dok sa druge strane značajan broj službenika na lokalnom nivou nije upoznat sa podacima, stanjem na terenu i politikama koje se primjenjuju u praksi.

MAPIRANJE DOSTUPNIH SOCIJALNIH SERVISA POMOĆI I PODRŠKE

Socijalna i dječja zaštita podrazumijevaju pružanje podrške, prevenciju i pomoć korisnicima u socijalnoj potrebi, od strane stručnih lica, uz uvažavanje integriteta i dostojanstva svih korisnika, zabranu diskriminacije

po bilo kom osnovu. Aktivnosti koje se preduzimaju od strane stručnih radnika ogledaju se kroz: informisanje korisnika o njihovim pravima i načinima ostvarivanja prava, individualni pristup korisnicima u ostvarivanju prava iz oblasti socijalne i dječije zaštite, aktivno učestvovanje korisnika u kreiranju, izboru i korišćenju prava, prevenciju institucionalizacije i dostupnost usluga u okruženju koje je po korisnika najmanje restriktivno, širok dijapazon usluga i pružalaca usluga socijalne i dječije zaštite koje obavljaju i organizacije civilnog društva i druga pravna i fizička lica, pod uslovima i na zakonom propisan način i partnerstva i udruživanja različitih nosilaca djelatnosti i programa, posebno na lokalnom nivou u cilju dostupnosti usluga u najmanje restriktivnom okruženju i prevencije institucionalizacije.

Ustavom Crne Gore, kao krovnim pravnim aktom države, čl.67 propisano je da država obezbjeđuje materijalnu sigurnost licima koja su nesposobna za rad i nemaju sredstava za život; čl. 63 jemči se posebna zaštita lica sa invaliditetom, dok se čl. 74, stav 2 djetetu jemči posebna zaštita od psihičkog, fizičkog, ekonomskog i svakog drugog iskorišćavanja ili zloupotrebe.

Navedeno ukazuje da su svi sistemi i mehanizmi zaštite i podrške, uključujući sistem socijalne i dječije zaštite, usmjereni na potrebe pojedinaca, a u cilju potpunog i efikasnog zadovoljavanja potreba i pružanja adekvatnih oblika zaštite i pomoći onima kojima je potrebna.

U pružanju usluga i prava iz oblasti socijalne i dječije zaštite, akcenat se posebno stavlja na zaštitu djece, kao najranjivije kategorije stanovništva, kao i starih lica, što pored zakonskih okvira zahtijeva i pravovremeno djelovanje, stručnost i senzibilitet stručnih radnika.

U ostvarivanju socijalne i dječije zaštite, štiti se **dijete** (bez roditeljskog staranja, čiji roditelji nemaju uslova da se staraju o njemu, sa smetnjama i teškoćama u razvoju, u sukobu sa zakonom, koje zloupotrebljava droge i druga opojna sredstva, koja su žrtve zlostavljanja i zanemarivanja i drugi vidovi smanjene podrške djetetu), **mlado lice** (koje je bilo dijete bez roditeljskog staranja, kojem je usljed posebnih okolnosti i socijalnog rizika potreban odgovarajući oblik socijalne zaštite) i **odraslo i staro lice** (sa invaliditetom, koje zloupotrebljava alkohol, drogu ili druga opojna sredstva, koje je žrtva zanemarivanja, zlostavljanja, eksploatacije i nasilja u porodici ili kod kojeg postoji opasnost da će postati žrtva, žrtva trgovine ljudima, koje je beskućnik, trudnica bez porodične podrške i odgovarajućih uslova za život, samohrani roditelj sa djetetom bez porodične podrške i odgovarajućih uslova za život, kojem je usljed posebnih okolnosti i socijalnog rizika potreban odgovarajući oblik socijalne zaštite).

Prava iz socijalne i dječje zaštite su:

- osnovna materijalna davanja;
- usluge socijalne i dječje zaštite.

Osnovna materijalna davanja iz socijalne zaštite, podrazumjevaju novčane naknade za prava: 1) materijalno obezbjeđenje porodice; 2) lična invalidnina; 3) dodatak za njegu i pomoć; 4) zdravstvena zaštita; 5) troškovi sahrane; 6) jednokratna novčana pomoć; 7) naknada roditelju ili staratelju - njegovatelju lica koje je korisnik lične invalidnine.

Osnovna materijalna davanja iz dječje zaštite su: 1) naknada za novorođeno dijete; 2) dodatak za djecu; 3) troškovi ishrane u predškolskim ustanovama; 4) pomoć za vaspitanje i obrazovanje djece i mladih sa posebnim obrazovnim potrebama; 5) refundacija naknade zarade i naknada zarade za porodijsko, odnosno roditeljsko odsustvo; 6) naknada po osnovu rođenja djeteta; 7) refundacija naknade zarade i naknada zarade za rad sa polovinom punog radnog vremena.

Usluge u oblasti socijalne i dječje zaštite su:

- 1) podrška za život u zajednici;
- 2) savjetodavno-terapijska i socijalno-edukativna usluga;
- 3) smještaj;
- 4) neodložne intervencije i
- 5) druge usluge.

Centri za socijalni rad vrše veoma važne poslove iz domena socijalne i dječje zaštite. Od 2014. godine u Centru za socijalni rad uveden je novi informacioni sistem, tzv. Socijalni karton (SWISS), koji omogućava sistemu socijalne zaštite povezanost sa drugim relevantnim institucijama i prikupljanja podataka za potencijalne korisnike radi ostvarivanja određenih prava iz domena socijalne i dječje zaštite. Centri za socijalni rad ne vode posebne evidencije o nacionalnoj pripadnosti korisnika, što znači da korisnik nije u obavezi da odgovori na pitanje o nacionalnoj odnosno etničkoj pripadnosti. Pristupačnost prava i usluga iz domena socijalne i dječje zaštite u skladu sa zakonom pruža se podjednako svim licima koja se nalaze u stanju socijalne potrebe bez obzira na nacionalnu i etničku pripadnost.

S obzirom da mnogi CSR ne vode evidenciju korisnika po nacionalnoj odnosno etničkoj pripadnosti, isti nemaju precizne podatke o broju korisnika romske i egipćanske nacionalnosti.

Manji CSR ipak identifikuju rizične grupe među kojima spadaju korisnici RE zajednice, te u skladu sa socijalnim potrebama, preveniraju dublje rizike za zanemarivanjem potreba djece romske i egipćanske nacionalnosti.

Zbog visokih rizika i velike stope siromaštva kod RE populacije značajno je ulaganje dodatnih napora kako bi se kroz sistem evidentiranja učinila vidljivom djeca RE zajednice, te se protektivnim socijalnim radom u lokalnoj zajednici prevenirali rizici i pružala blagovremena pomoć i podrška.

Centri za socijalni rad imaju veoma važnu ulogu u pružanju pomoći i podrške djeci i porodicama romske i egipćanske nacionalnosti, sa posebnim osvrtnom na osnaživanje kapaciteta i očuvanja porodice, uz očuvanje i poštovanje kulturnog identiteta. Posebno je važna uloga centra u pružanju preventivno psiho-edukativnih usluga u lokalnoj zajednici za roditelje i djecu pod socijalnim rizikom.

Centri za socijalni rad zbog velikog obima posla, brojnih nadležnosti, malog broja stručnih radnika, nisu u mogućnosti da učestalom aktivnostima intenzivnije preventivno djeluju u lokalnoj zajednici. Stručni radnici Centara za socijalni rad su prilikom istraživanja sprovedenog za potrebe Zavoda za socijalnu i dječiju zaštitu, predložili niz rješenja za unapređenje položaja romske i egipćanske nacionalnosti kao što su:

- učiniti dostupnijim i pristupačnijim usluge djeci i porodicama RE zajednice kroz osnivanje organizacione jedinice CSR, u naseljima gdje oni žive;
- osnivanje Dневnih centara za djecu pod socijalnim rizikom romske i egipćanske nacionalnosti, gdje bi djeca tokom dana boravila, dobijali stručnu pomoć i podršku kroz različite oblike specijalizovanih socijalnih servisa;
- Javno informisanje, kampanje, edukativne radionice usmjerene na podizanje svijesti o značajnosti obrazovanja kod pripadnika romske i egipćanske zajednice;
- Jačanje kapaciteta NVO koji se bave RE problematikom;
- Jačanje saradnje institucija sa NVO;
- Uključivanje djece romske i egipćanske nacionalnosti u program "Porodični saradnik";
- Razvijanje novih servisa pomoći i podrške u lokalnim zajednicama;
- Obezbjedivanje besplatnih udžbenika i pribora za svu djecu romske i egipćanske nacionalnosti;

- Unapređenje institucionalne saradnje;
- Podizanje svijesti o štetnosti i važnosti sprečavanja maloljetničkih prisilnih brakova, prosjačenja i nasilja u porodici među pripadnicima RE zajednice.

Imajući u vidu sve dostupne podatke možemo napraviti listing razvijenih prava i usluga iz domena socijalne i dječje zaštite koje mogu biti dostupne romskoj i egipćanskoj populaciji.

Razvijena su sledeća prava iz domena socijalne i dječje zaštite u vidu materijalne pomoći i podrške, koje mogu biti dostupne i populaciji RE zajednice, a ostvaruju su posredstvom nadležnih Centara za socijalni rad:

- **Materijalno obezbeđenje porodice;**
- **Lična invalidnina;**
- **Dodatak za njegu i pomoć;**
- **Dječji dodatak;**
- **Jednokratna novčana pomoć;**
- **Naknada roditelju/staratelju korisniku lične invalidnine;**
- **Naknada za novorođeno dijete;**
- **Refundacija naknade zarade za porodijsko, odnosno roditeljsko odsustvo** (naknadu može koristiti i roditelj koji je prijavljen na evidenciji Biro rada, a nakon rođenja djeteta);
- **Troškovi ishrane u predškolskim ustanovama** (u svim predškolskim ustanovama se refundiraju troškovi za svu djecu evidentiranu iz RE populacije);
- **Troškovi vezani za pomoć za vaspitanje i obrazovanje djece i mladih sa posebnim obrazovnim potrebama** (odnosi se na subvenciju troškove prevoza ,kuća-škola , djece sa smetnjama i teškoćama u razvoju)
- **Povlastice za putovanje za korisnike prava na dodatak za njegu i pomoć i korisnike lične invalidnine** (odnosi se na subvenciju troškova prevoza u međugradskom putovanju u državi za ukupno 12 putovanja u periodu od 1 godine)
- **Subvencija na račun za utrošenu električnu energiju** (procenat subvencioniranja definisan pravilnikom, a odnosi se za sve korisnike materijalnih davanja i usluge porodičnog smještaja/hraniteljstva).

Slijedi prikaz razvijenih usluga – socijalnih servisa iz domena socijalne i dječje zaštite, koje mogu biti dostupne i populaciji iz RE zajednice, a ostvaruju se preko nadležnih Centara za socijalni rad:

- **Usluga smještaja djece i mladih** (odnosi se na institucionalni smještaj djece i mladih, i to u **JU Dječji dom „ Mladost“ u Bijeloj** - djeca bez roditeljskog staranja i djeca čiji je razvoj ometen roditeljskim neadekvatnim odgojem i vaspitanjem; u **JU Centar „ Ljubović“ u Podgorici** smještaju se djeca sa poremećajem u ponašanju; Djeca se smještaju rješenjem nadležnog centra za socijalni rad, kao i istoj se imenuje starateljska zaštita; **nezvanični podaci koje je autor ovog istraživanja došao a u kontaktu sa stručnim radnicima ovih ustanova je da je trećina korisnika djece romske i egipćanske nacionalnosti**);
- **Usluga smještaja odraslih i starih** (odnosi se na domski smještaj za odrasla i stara lica i to u : Zavod „ Komanski most“ u Podgorici, JU dom starih „ Grabovac“ u Risnu, kao i domovi za stara lica u Nikšiću, Podgorici, Pljevljima, Bijelom Polju);
- **Porodični smještaj/hraniteljstvo** (obezbeđuje se djeci bez roditeljskog staranja, kao i djeci čiji je razvoj ometen roditeljskim neadekvatnim odgojem i vaspitanjem, posredstvom nadležnih Centara za socijalni rad);
- **Prihvatište za žrtve porodičnog nasilja** (prihvatište za djecu pri Dječjem domu „ Mladost“ u Bijeloj, kao i Sigurne ženske kuće u Podgorici i Nikšiću);
- **Dnevni centar za djecu i mlade sa smetnjama i teškoćama u razvoju** (Dnevni centri su uglavnom razvijeni u svim opštinama);
- **Narodna kuhinja** (obezbeđivanje besplatnih obroka; ova usluga nije razvijena u svim opštinama, po saznanjima autora ovog istraživanja narodne kuhinje su razvijene u opštinama; Bar, Podgorica, Nikšić, Bijelo Polje);
- **Pomoć u kući** (obezbeđuje se za stara lica i lica sa invaliditetom posredstvom Crvenog krsta Crne Gore, koja je razvijena u svim opštinama u Crnoj Gori);
- **Stanovanje uz podršku ili dodjela stana na korišćenje** (razvijena u malom broju opština);
- **Savjetodavno-terapijske i socijalno-edukativne usluge** (razvijena u malom broju, preko licenciranih NVO-a);
- **Psiho-socijalna podrška** (organizuje se u Centrima za socijalni rad)

I. ZAKLJUČCI I PREPORUKE

Naime, uprkos strateškim smjernicama i standardima koji su usklađeni sa ciljevima EU, socijalni položaj RE zajednice u Crnoj Gori je i dalje veoma

težak. U odsustvu preciznih evidencija, ove podatke nije bilo moguće u potpunosti komparirati sa zvaničnim podacima, ali su rezultati terenskog istraživanja više nego indikativni i daju doprinos realnim procjenama socijalnog položaja RE zajednice u Crnoj Gori.

Činjenica je da je od uvođenja Dekade Roma ostvaren progres kada je riječ o prepoznavanju potrebe da se Romi i Egipćani, zbog ekonomske ugroženosti i izloženosti diskriminaciji, tretiraju kao prioritarna zajednica, kada su u pitanju javne politike. Usvojen je set zakona i strateških dokumenata, uključujući i akcione planove za pristupanje Crne Gore EU, koji su usmjereni na rješavanje problema sa kojima se ova zajednica suočava. Međutim, iako domaće zakonodavstvo ne odstupa bitnije od međunarodnih standarda, izostaje njegova dosljedna i cjelovita primjena u praksi.

Djeca romske i egipćanske zajednice u Crnoj Gori veoma teško žive i suočavaju se svakodnevnim egzistencijalnim problemima. Egzistencijalni problemi onemogućavaju djecu da na efektivan način postižu uspjehe u svom rastu i razvoju. Ipak u ovakvim situacijama je mali broj rezilijentne djece koja uspiju da samostalno prevaziđu poteškoće i postignu optimalne nivoe razvoja.

Korisnici iz reda pripadnika RE populacije ostvaruju prava propisana Zakonom o socijalnoj i dječjoj zaštiti, u skladu sa socijalno-zaštitnim kriterijima, na osnovu karaktera stanja socijalne potrebe. Uslovi za ostvarivanje prava i visina prava utvrđeni su isto za sve korisnike bez obzira na njihovu nacionalnu pripadnost. Međutim, podaci iz istraživanja u zajednici, pokazuju da i dalje veliki broj Roma ne prima socijalnu pomoć; da su pomoći jednokratne i nedovoljne. Zanimljivo je broj onih koji koriste usluge socijalne i dječje zaštite, pravo na socijalno stanovanje i pravo na besplatan odmor i rekreaciju.

Usluge i socijalni servisi podrške u lokalnoj zajednici, iako nedovoljno razvijene za sve, posebno su nedostupne za djecu RE.

Djeci RE bez državljanstva i upisa u matične registre rođenih, pravo na socijalnu zaštitu je aktuelno nedostižno. Roditelji te djece nemaju dovoljno materijalnih i nematerijalnih kapaciteta da samostalno regulišu pravni status djece u Crnoj Gori. Čak i kada je riječ o licima koja posjeduju državljanstvo, pribavljanje potrebne dokumentacije i dalje predstavlja problem, usljed niskog obrazovnog nivou i odsustva servisa za pružanje primarne pravne pomoći u postupku ostvarivanja određenih prava.

Centralizovanost sistema sa relativno ograničenim kapacitetima centara za socijalni rad i nepostojanjem jedinstvene baze podataka o korisnicima RE zajednice, dodatno ograničava razvoj socijalnih usluga.

Socijalna pomoć još uvijek nije dovoljno dobro usmjerena, usljed činjenice da proaktivni metod socijalnog rada nije razvijen u dovoljnoj mjeri.

Iako Zakon predviđa da u postupku ostvarivanja prava ovlašćeno lice centra za socijalni rad sačinjava nalaz i mišljenje kojim se utvrđuju činjenice koji služi kao dokazno sredstvo, uloga neposrednog terenskog rada se stavlja u drugi plan. Terenski rad je značajan ne samo sa aspekta provjere činjenica navedenih u zahtjevima korisnika koji faktički borave na teritoriji određenog centra za socijalni rad, već i iz razloga uspostavljanja evidencije o socijalno ugroženoj populaciji i blagovremenog djelovanja u porodicama gdje su djeca ugrožena.

Sistematično prikupljanje podataka o efektima mjera koje se odnose na RE populaciju dodatno onemogućava činjenica da se niti u jednom resornom sistemu ne vode podaci po nacionalnoj odnosno etničkoj pripadnosti. Međutim, ako se ima u vidu to da se lica romske i egipćanske nacionalnosti nalaze u daleko nepovoljnijem položaju u odnosu na neromsko stanovništvo, jasno je da osmišljavanje i sprovođenje posebnih mjera usmjerenih na RE zajednicu ne samo da ne bi bilo protivno načelu ravnopravnosti, nego bi, naprotiv, doprinijelo dostizanju suštinske jednakosti.

S tim u vezi, mišljenja sam da trebaju da postoje evidencije djece socijalno ugrožene populacije, konkretno evidencija svakog djeteta romske i egipćanske nacionalnosti, bez obzira na regulisanost pravnog statusa u Crnoj Gori, u svakoj lokalnoj zajednici radi kontinuiranog sistemskog praćenja, blagovremene pomoći i preventivnog i protektivnog djelovanja.

OPŠTE PREPORUKE

- Socijalna zaštita prema RE zajednici treba se jasno bazirati na konceptu afirmativne akcije kao integralnom dijelu reforme sistema socijalne politike;
- Osigurati efikasnu implementaciju planiranih aktivnosti za iskorjenjivanje siromaštva, kao i aktivni monitoring procesa implementacije.
- Utvrditi poseban fond od strane centralnog budžeta koji će biti usmjeren na eliminisanje uzroka, a ne posljedica siromaštva i socijalne isključenosti RE populacije;
- Intenzivirati razvoj usluga socijalne i dječje zaštite na lokalnom nivou,
- Obezbjediti finansijske pomoći hronično siromašnim porodicama po osnovu faktičkog boravka na teritoriji Crne Gore, posebno porodicama sa djecom;

- Razmotriti mogućnosti obezbjeđivanja svakom djetetu RE populacije pravo na dječji dodatak, bez obzira na regulisanost pravnog statusa djeteta;
- Jačanje kapaciteta centara za socijalni rad, posebno oformiti tim koji će se baviti porodicama romske i egipćanske nacionalnosti, a u skladu sa definisanim pravcima reforme sistema socijalne i dječje zaštite;
- Razviti i primjenjivati anti-diskriminacione programe u programima stručne obuke osoblja zaposlenih u institucijama socijalne i zdravstvene zaštite i razvijati saradnju sa NVO;
- Omogućiti zdravstveno osiguranje svakom djetetu RE populacije bez obzira na regulisanost pravnog statusa u Crnoj Gori, u skladu sa priznatim međunarodno pravnim aktima i standardima;
- Unaprjediti praksu socijalne zaštite na osnovu stručne anamneze socijalnih radnika, na temelju većeg obima terenskog rada i kućnih posjeta, kako bi se definisale socijalne potrebe RE zajednica u svakoj lokalnoj zajednici i porodici i pružila blagovremena pomoć;
- Formiranje mobilnih timova – timova za prevenciju siromaštva, sačinjenih od predstavnika centara za socijalni rad, lokalne samouprave, opštinskih organizacija Crvenog krsta Crne Gore i NVO, radi bolje informisanosti potencijalnih korisnika i formiranja evidencije porodica sa djecom pripadnika RE populacije koji su socijalno ugroženi;
- Unaprijediti institucionalnu saradnju na planu sveobuhvatne pomoći i podrške RE populacije;
- Osnažiti projektne aktivnosti lokalnih samouprava na planu jačanja socijalne inkluzije RE zajednice, kroz veći pristup IPA fondovima i drugim donatorskim sredstvima. Akcenat staviti na jačanje partnerstava između lokalnih samouprava, državnih institucija, romskih i egipćanskih NVO i predstavnika zajednice.

POSEBNE PREPORUKE

- Poboljšati teritorijalno dostupnost pravima i uslugama iz domena socijalne i dječje zaštite djeci i porodicama iz RE zajednice, kroz formiranje organizacionih jedinica Centra za socijalni rad u njihovim naseljima, kako bi im postojeće usluge bili bliže i pristupačnije. Konkretno oformiti kancelarije CSR na mjestu velikih romskih naselja kao što su u Podgorici na Koniku, Beranama, naselje Rudeš i sličnim mjestima, gdje bi stručni radnici imali mogućnosti da blagovremeno i preventivno djeluju u skladu sa opserviranom specifičnom situacijom,

potrebama i rizicima pripadnika RE zajednici. Na taj način moglo bi se doći do svakog pojedinca i potencijalnog korisnika.

- Osnivanje Dневnih centara za djecu romske i egipćanske nacionalnosti kod kojih postoji visok rizik od zanemarivanja, gdje bi dobijali stručnu pomoć i podršku kroz različite oblike specijalizovanih socijalnih servisa. Takvi dnevni centri koji bi pružali usluge različitih servisa npr. pomoć djeci pri učenju, izradi domaćih zadataka, savjetodavno-terpijskom radu sa djecom i roditeljima; organizovanje različitih psiho-edukativnih radionica o zdravim načinima života; psiho-edukativne radionice o protektivnom i preventivnom ponašanju;
- Posebno izraditi program za pružanje socijalnog servisa "Porodični saradnik" za djecu romske i egipćanske populacije;
- Razviti novi servis pomoć i podrške djeci RE u djelu obrazovanja, na način angažovanja stručne osobe koja ima iskustva u pedagoškom radu sa djecom, da na direktan način uči sa djecom, radi domaće zadatke, pruža podršku roditeljima u dijelu vaspitanja djece;
- Organizovanje servisa podrške za roditelje djece RE populacije radi razvijanja kapaciteta i vještina za roditeljstvo;
- Obezbjediti besplatnu užinu u školama za svu djecu RE populacije;
- Obezbjediti redovan prevoz za djecu RE populacije od kuće do škole;
- Obezbjediti da djeca RE populacije imaju dostupne besplatne vannastavne aktivnosti;
- Unaprediti institucionalnu saradnju posebno između Centara za socijalni rad i osnovnih škola radi blagovremnog informisanja o svim slučajevima napuštanja ili neredovnog pohađanja škole;
- Unaprijediti saradnju između Centara za socijalni rad i Centara bezbjednosti i djelovati efektivno u slučajevima saznanja o maloljetničkim prisilnim brakovima, prosjačenjima i nasilju u porodici.

Bibliografija

- Međunarodna konvencija o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije
- Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima
- Opšta preporuka o diskriminaciji Roma (CERD)
- Opšti komentar br. 5 (2003): Opšte mjere implementacije Konvencije o pravima deteta
- Okvirna konvencija o zaštiti nacionalnih manjina

- Okvir nacionalnih strategija za integraciju Roma do 2020
- Nacionalni izvještaj o razvoju po mjeri čovjeka, UN Program za razvoj, 2009
- Strategija za smanjenje siromaštva i socijalne isključenosti 2007-2011
- Strategija za poboljšanje položaja RAE populacije u Crnoj Gori 2008 – 2012
- Strategija za poboljšanje položaja RAE populacije u Crnoj Gori 2012 – 2016
- Strategija za poboljšanje položaja RAE populacije u Crnoj Gori 2016 – 2020
- Strategija razvoja socijalne i dječje zaštite 2013 – 2017
- Strategija za trajno rješavanje pitanja raseljenih i interno raseljenih lica sa posebnim osvrtom na Konik 2011- 2015
- Akcioni plan za poglavlje 23: Pravosuđe i temeljna prava Zakon o manjinskim pravima i slobodama (Službeni list CG, br.31/06, 02/11)
- Zakon o socijalnoj i dječjoj zaštiti
- Pravilnik o bližim uslovima za ostvarivanje prava na materijalna davanja iz sistema socijalne i dječje zaštite (Službeni list CG, broj 40/2013)
- Pravilnik o sadržaju baze podataka i sadržaju i načinu vođenja evidencija u socijalnoj i dječjoj zaštiti (Službeni list CG, broj 58/2013)
- Pravilnik o organizaciji, normativima, standardima i načinu rada centara za socijalni rad (Službeni list CG, broj 58/2013)
- Odluka o oblicima socijalne i dječje zaštite Glavnog grada Podgorice (Službeni list Crne Gore-opštinski propisi, br, 33/08)
- Lokalni plan akcije za integraciju Roma i Egipćana u opštini Berane za period 2013-2017 Lokalni plan akcije uključivanja Roma, Aškalija i Egipćana u Opštini Nikšića za period 2008-2015
- Lokalni plan socijalne inkluzije – razvoj usluga socijalne zaštite u Glavnom gradu – Podgorici 2014 – 2018
- Izvještaj Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore o rezultatima sprovedenih istraživanja o zaštiti djece od svih vidova eksploatacije, 2013
- Izvještaj o radu Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore za 2012.godinu
- Izvještaj Crne Gore o primjeni Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina

- Analiza glavnih prepreka i problema u pristupu Roma pravu na socijalnu zaštitu, Praxis, Beograd, april 2011
- Evropski standardi u inkluziji Roma, Prava za sve – učinimo ljudska prava stvarnim, Sarajevo, jun 2012
- Studija o održivom rješenju za stanovnike Konika, UNDP Crna Gora, maj 2011
- Mapiranje usluga socijalne zaštite u Crnoj Gori, Institut alternativa, novembar 2013
- Zakon o manjinskim pravima i slobodama, 2017
- Zakon o zabrani diskriminacije, 2017
- Strategija manjinske politike 2019-2023
- Strategija za ostvarivanje prava djeteta 2019-2020
- <https://www.mmp.gov.me>

CENTAR ZA DEMOKRATIJU I LJUDSKA PRAVA